

Postcensuur door de eeuwen heen.

Een studie van J.W.A.M. Janssen.

DEEL 1 : DE GESCHIEDENIS.

Een gesloten brief onderweg van de afzender naar de geadresseerde te openen zonder toestemming van die afzender of de ontvanger en van de inhoud van die brief kennis te nemen, is een praktijk, die echt niet alleen van deze tijd is.

Reeds in de oudheid was het briefgeheim een recht, waarvan aantasting dusdanig in strijd met de moraal werd geacht, dat het slechts onder speciale omstandigheden mocht worden geschonden.

Zoals bekend werden in de Griekse en ook Romeinse tijd voor de correspondentie houten tafeltjes gebruikt, die met was bestreken, ingegrift werden met een griffel en daarna tegen elkaar geplaatst en met een lint verzegeld.

De zegels te verbreken en van de inhoud kennis te nemen was een hele kunst, die in de praktijk veelvuldig werd toegepast en wel op een dusdanige wijze, dat geen van de partijen in de gaten had, dat van de inhoud kennis genomen werd.

De Romeinen Plautus en Cicero beklagden zich erover als zij bemerkten, dat hun correspondentie gelezen werd. Cicero drong er bij zijn broeder Quintus op aan om in zijn brieven niets mede te delen, wat hem politiek zou kunnen schaden.

In de Middeleeuwen ging men er toe over om brieven via bodes te bezorgen. Ook al had de overheid daartoe geen enkel recht, toch was een methode van controle op het postvervoer om de bodes te overvallen, hen de post afhandig te maken en ze vervolgens letterlijk het bos in te sturen. Voor de landsheer ter plaatse bevoegd, was het een koud kunstje om op die manier kennis te nemen van de correspondentie, die door zijn onderdanen werd gevoerd.

Voor de filatelie interessant worden de eerste brieven uit de tijd, dat de staat de "Posthoheit", dat wil zeggen het recht op de postbeweging overnam. Dit gebeurde in Frankrijk in het jaar 1590, toen Hendrik IV reeds in zijn eerste regeringsjaar de heer Fouquet De La Varane tot "Contrôleur-général des Postes" benoemde. Deze functionaris kreeg de opdracht mee om de in- en uitgaande post te controleren;

Het begin van de postcensuur derhalve.

Met het in leven roepen van dit instituut ontstond het later zo berucht geworden "Cabinet Noir", dat de bevoegdheid had om alle inkomende en uitgaande stukken te openen, te lezen en weer te sluiten en wel op een dusdanige manier, dat de ontvanger daarvan niets merkte.

Een dergelijk systeem was natuurlijk niet verborgen te houden. Al spoedig kregen de verzenders van post in de gaten, wat er gebeurde met hun briefstukken.

Men zocht zijn heil in het gebruiken van bepaalde codes en geheimtaal, die echter door vaklieden, die bij het Cabinet Noir de dienst uit maakten, al spoedig werden onderkent.

In het begin van de 18e eeuw was algemeen bekend, dat het Cabinet Noir in Parijs grote bevoegdheden had om kennis te nemen van de correspondentie en met name de correspondentie, die werd gevoerd tussen leden van het Hof en de adel. Immers in deze brieven werden de schandalen en schandaaltjes, die zich in deze kringen afspeelden, breed uitgemeten en die brieven vormden dus een basis voor een uitgebreide schandaalpers. Dit snuffelen in andermans post werd tot een eigen instituut verheven, waarbij diverse hoogwaardigheidsbekleders hun kennis en hun portemonnee spekten met de kennis, die zij op grond van deze dubieuze praktijken op deden.

Natuurlijk rezen er protesten tegen deze gang van zaken. Edoch, het systeem was dusdanig stevig verankerd, dat bepaalde groeperingen, die van deze methodes grote voordelen genoten, daarvan geen afstand wilden en konden doen.

En al werd ten gevolge van de Franse Revolutie van 1789 gesuggereerd dat dit systeem van censuur verwerpelijk was en niet in overeenstemming met de rechten van de burgers op een vrije meningsuiting, de overheid kon hier niet buiten en al heel spoedig keerde het systeem terug in een andere vorm, nu geheten "Comité des Recherches", dat dus de oude positie van het "Cabinet Noir" in nam. Dat het systeem juist steeds verder uitdijde, wordt geïllustreerd aan de hand van het feit, dat alleen al in Calais in een tijdsbestek van vier maanden vijftigduizend brieven bestemming Engeland behandeld moesten worden.

Omstreeks 1796 was het werk van het toen geheten "Bureau du Secret" van dien aard, dat dagelijks ongeveer dertigduizend brieven, die Parijs verlieten, moesten worden gecontroleerd; een enorme opgave.

Ook Napoleon Bonaparte, na zijn benoeming tot keizer, bediende zich graag van het "Bureau du Secret". Hij was vooral geïnteresseerd in de briefwisseling van zijn generaals en ministers. Hieronder waren echter figuren als Fouché en Talleyrand, die geen gebruik maakten van de officiële post en zich voor hun correspondentie bedienden van persoonlijke boden of hun correspondentie voerden in een geheime taal of code.

Tengevolge van het feit, dat Napoleon zijn veroveringstochten uitbreidde over het grootste gedeelte van Europa en Rusland, kreeg hij steeds meer behoefte om alle post binnen het door hem veroverde gebied te controleren. Reeds op 15 oktober 1806 werd in Berlijn alle post gecensureerd. Verdere postcensuurplaatsen zien we onder de naam "Bureau de Révision" ontstaan in Hamburg, Stuttgart, Oostende, Amsterdam, Brussel, Milaan, Turijn, Genua, Florence, Rome en Napels.

Na de val van Napoleon gaan de activiteiten van het "Bureau du Secret" voort. Het was nu zaak om alle correspondentie van diegenen, die tot de persoonlijke kring van de keizer behoorden, te controleren, totdat men in 1830 tot het inzicht kwam, dat het tijd werd om dit systeem te verlaten.

Midden 1832 bepaalde men, dat het illegaal openen van een brief met een geldstraf van tussen de 16 en 500 francs of met een gevangenisstraf van een kwart tot maximaal 5 jaar kon worden bestraft. Dat ook ondanks deze wet nog steeds post geopend en gelezen werd, staat onomstotelijk vast.

Filatelistisch gezien is het heel moeilijk om uit de hiervoor gekenschetste periode, censurbrieven als zodanig te herkennen.

In het verdere verloop van de 19e eeuw is er geen enkel land in Europa of daarbuiten, dat zich bezig houdt met georganiseerde en officieel toegelaten briefcensuur. Het briefgeheim is inmiddels weer verheven tot een instituut, dat welhaast onaantastbaar is.

Edoch schijn bedriegt.

Aantoonbaar is dat in bepaalde landen en bij bepaalde gebeurtenissen de censuur weer werd toegepast, zij het dan, dat deze niet gebaseerd was op enig wettelijk of ambtelijk decreet. We denken hierbij bijvoorbeeld aan de periode 1805 - 1814 in Lissabon (door een Brits expeditieleger bezet), en in Pruisen. Uit al deze gebieden en perioden zijn stukken aangetroffen, die duidelijk zijn gecensureerd. Nogmaals, enige wettelijke grondslag ontbrak. Het was zelfs zo, dat tijdens de Frans - Duitse Oorlog van 1870 - 1871 de briefpost van de tegenstander ongeopend over en weer werd besteld.

De tijden veranderen echter. Precies bij de overgang van de 19e naar de 20e eeuw deed de postcensuur zijn officiële intrede, met name in de Burgeroorlog in Zuid-Afrika, of, om nader te preciseren, de 2e Engelse Boerenoorlog tussen 1899 en 1902.

